

1-2

<i>Ferdo Godina:</i>	V novem času
<i>Fred Kališ:</i>	Vabilo
<i>France Vodnik:</i>	Miško Kranjec
<i>Igor Torkar:</i>	Zima
<i>Ivan Ločin:</i>	Samo lep spomin
<i>Vran:</i>	Valeta 1937
<i>Miško Kranjec:</i>	Dvajsetletnica kulturnega razvoja
v Prekmurju
<i>Franjo Gumilar:</i>	Plemiči v Prekmurju
<i>Fran Murčič:</i>	Pusto polje
<i>Fran Trdko:</i>	Doprinos k socialni strukturi
Prekmurja
<i>Janko Liška:</i>	Razstava slikarja Jakoba
Paberki

3.L.

Mladi Prekmurec

*izbaja v dvojnih številkah v Murski Soboti. — Izdaja za konzorcij Franc Cör. —
Tiska Makso Hrovatin v Ljubljani.*

*Urejuje Ferdo Godina (pred oblastmi odgovarja dr. Ludvik Vadnal). — Rokopise
in dopise je pošiljati na naslov: Uredništvo Mladega Prekmurca, univerza, Ljub-
ljana. — Rokopisi se ne vračajo.*

*Naročila, reklamacije in oglase sprejema: Uprava Mladega Prekmurca v Murski
Soboti, Aleksandrova cesta 13.*

Cene oglasov po dogovoru.

*Letna naročnina (pet dvojnih številke) znaša 30 din, za dijake 20 din, za inozemstvo
50 din. — Posamezna dvojnja številka 6 din.*

P. n. naročnikom in prijateljem

pošiljamo list v pričakovanju, da mu bodo ostali še nadalje naklonjeni in s tem naklonjeni stremljenjem prekmurske slovenske mladine, ki stremi za uresničitvijo čim bolj skladnega sožitja Prekmurca s slovensko in jugoslovansko skupnostjo in ki ima voljo doprinašati čim več k skupni kulturni rasti in zato tudi k dvigu narodne samozavesti in k poglobitvi in razširitvi ponosa, ki odklanja vsak naše korenine izpodjedajoč vpliv. List pošiljamo tudi nekaterim novim, o katerih menimo, da nam ga ne bodo odklonili. Vse naše stare in nove prijatelje prosimo, da sporoče upravi imena še novih naročnikov in po možnosti prispevajo za tiskovni sklad. »Mladi Prekmurec« se vzdržuje namreč samo z lastnimi sredstvi. Prispevke za tiskovni sklad prilagajte kar k naročnini. Kdor lista nikakor ne bi mogel naročiti, naj nam ga vrne v 14-ih dneh po prejemu te številke, sicer ga bomo vpisali kot rednega naročnika. — Konzorcij in uprava Mladega Prekmurca v Murski Soboti.

Naslovno stran je izdelal Marjan Šorli:

V novem času

Ferdo Godina

Začeli smo z delom. Naš list bo skušal biti še naprej ogledalo generacije, ki dorašča in ki stopa v aktivno življenje. Edino merilo nam bo človek, to zopet poudarjamo.

S svojim delom bomo skušali doprinesiti delež k blagostanju slovenskega naroda, h kateri skupnosti pripadamo. Dasi smo najmlajši sinovi in hčere slovenske družine, vendar ni nobenega izmed nas, ki bi to svojo narodnost tajil. Da pa naše ljudske množice niso zavedne tako kot bi mnogi želeli, je kriv njihov gospodarski položaj. Tujina vzame naše ljudi, čim dorastejo šoli. Vračajo se samo pozimi, da poplačajo dolgove in da povedo vse to, kar so videli drugje. Navdušeni so za traktorje, za avtomobile, za stroje, občudujejo izobraženega delavca in kmeta. In doma? Kaj vidijo? Naša zemlja spada po klasifikaciji iz madžarske dobe v prvi razred. Takrat smo bili kolonija. Mura poplavlja vsako leto polja, podira hiše in uničuje zemljo. Žalostno je zdravstveno stanje teh ljudi, ki živijo po nizkih vlažnih kočah.

Ko pomislimo na vse to, bi se vprašali, kakšna bi morala biti narodna zavest vseh teh ljudi?

Doba kulturnega in gospodarskega epigonstva, ki je zajela ves slovenski narod, ne bo doprinesla ničesar pozitivnega v narodni življenj. Rešile nas ne bodo pridobitve drugih narodov, dokler bomo samo pisali o njih in se učili njihovih ideologij.

Ko nam postane naša narodnost naše gospodarsko oporišče, takrat bo mrtvo telo dobilo dušo. Preprosto ljudstvo bo kot en mož za neodvisnost in svobodo malega naroda, ki je prav v današnjih časih tako silno ogrožan. Začnimo graditi stavbo pri tleh, kaj bi začeli s streho!

Brezplodne so vse debate, ki jih rodi bodisi kavarniški prah, bodisi gostilniški direndaj. Prav tako je slaba politika vseh onih, ki vidijo v njej svoje osebno poslanstvo. Narod pa i pri teh i pri onih ostaja v ozadju.

Ne smatramo se, da smo mi edini poklicani reševati slovensko kulturo niti ne tvorimo skupine, ki bi se obdala s kitajskim zidom kulturne nadpovprečnosti, kot je to pri nas v navadi. Majhen del slovenskega naroda smo in kot tak se združujemo s ciljem, da pomagamo izpolniti vse ono, kar nam še manjka za gospodarsko in kulturno samostojno izpopolnitev.

Vzgjajali se bomo, da ostanemo v prihodnje še tesneje zvezani z vsem narodnim življenjem onstran Mure in da nas ne bodo begali niti oni izmed ostalih Slovencev, ki svojo narodnost tajijo.

Za naše življenjsko nujne potrebe nas ne bo ločil svetovni nazor. Vsi, ki svetovni nazor postavljajo kot prepad med združitvijo za skupne interese, nimajo iskrenega namena pomagati človeštvu. Zato pa oni, katerim laž ni smisel in spletkarstvo ni namen, so pri nas dobrodošli. Vemo namreč, da je vse, kar je zgrajeno z lažjo, prehodnega značaja, a da je vse, kar se gradi z iskrenim delom in dobro voljo, večna stavba. Tega se zavedamo in v tej veri delamo.

Zadnji usodni dnevi so nam pokazali, kako važno vlogo lahko igra dobro vzgojen majhen narod v svetovni politiki. Narodna zavest, vzgojena na demokratični podlagi, je narodova last in ta se dá le s težavo trgati iz ljudstva.

Slovenci, skrbimo za naše narodno blagostanje! To blagostanje je edini doprinos k sožitju skupne jugoslovanske države, ki mora biti prav v teh težkih časih tu na jugu neodvisna in dovolj močna braniti slovanske interese.

Vabilo

Fred Kališ

Pridi! Zdaj sem sam.
Nikogar ni v tej sobi, poltemi,
nikogar ni nocoj pri meni,
jaz sem čisto sam.

Pridi! Kot vedno te na prsi bom prižel,
s trepajočo roko preko tvojih svetlih las bom šel
in tajno bol ti bodem razodel —
Ne bol! Obup, ki me vsega je prevzel.

Pridi! Pa če me s pogledom boš na križ pribila:
tista črnka me je omrežila,
tista črnka me je s kruhom nase priklenila,
in čeprav — ti si edina moja . . . bila.

Miško Kranjec

France Vodnik

Pisatelj Miško Kranjec je letos dne 5. marca izpolnil trideseto leto svojega življenja. To samo po sebi gotovo nepomembno dejstvo pa nas zanima zategadelj, ker je avtor kljub svoji mladosti letos izdal hkrati tudi svojo deseto knjigo. To so »Kapitanovi«, roman, ki ga je med letošnjimi rednimi publikacijami izdala Slovenska Matica. To pa je že nekaj, zaradi česar se upravičeno spominjamo pisateljevega »jubileja«.

Miško Kranjec — tridesetletnik.

Ni še dolgo, odkar je stopil Miško Kranjec v slovensko literarno življenje. Čeprav je po malem sodeloval pri raznih listih že poprej, je vendarle širši slovenski javnosti postal znan šele po antologiji »Sedem mladih slovenskih pisateljev« (1930), kjer je priobčil črtico z naslovom »Smehljaj«. A že dve leti nato je izšla njegova prva knjiga »Težaki«, katerim je takoj sledilo »Življenje«. Tema dvema knjigama se je pozneje vsako leto pridružilo vsaj po eno daljše leposlovno delo, včasih pa kar po dve, tako da je bilo število Kranjčevih knjig kmalu večje kakor število let, ki so medtem minula. Pot od svoje prve knjige pa do desete je Miško Kranjec pre-

hodil v šestih letih, kar je vsaj v naši književnosti precej redek pojav.¹ Med književniki mlajšega rodu, ki je nastopil šele po vojni, je Kranjec vsekakor najplodovitejši. Toda ker za pisatelja ni toliko važno, koliko napiše, ampak ga presojava predvsem po tem, kako naj napiše, moramo precej dodati, da predstavlja Miško Kranjec obenem tudi najzrelejšo pripovedniško moč povojnega pokolenja.

Ker je avtorjevih spisov preveč, da bi mogli vsakega izmed njih posebej označiti, se hočemo na tem mestu omejiti le na nekaj splošnih opazk o pisatelju.

Prvo, kar je za Miška Kranjca značilno, je njegov izrazito pripovedniški dar. Pisatelj ne izraža toliko svojih misli in čustev ter nam ne odkriva lastnega sveta, osebnih doživetij, ampak ga privlači predvsem podoba zunanjega, objektivnega življenja, kakor ga živi njegova okolica. Pripoveduje nam o tem, kar je videl ali slišal, obnavlja nam zgodbe posameznikov pa tudi splošne dogodke ter nam opisuje kraje, kjer se je vse to zgodilo. To je pravi pripovedniški (epski) način in Miško Kranjec ga je tako rekoč na novo uvedel v naše slovstvo. Lahko rečemo, da njegov nastop pomeni nekako mejnik v razvoju novejšje slovenske proze. Kako to? Doba moderne, kakor imenujemo čas in literarno smer v začetku tega stoletja, je postavila tezo, naj umetnik prikazuje samo svoje osebno življenje, in to naziranje se ni uveljavilo le v pesništvu, ampak tudi v pripovedništvu. Tako je nastala tako imenovana lirična proza, to se pravi, pisatelj je na videz pripovedoval zgodbo, a ta zgodba je bila prav za prav le prisposoda (simbol) za to, kar je avtor sam v sebi doživljal. Zato tudi osebe v teh delih niso bile vedno resnične, ampak so bile pogosto samo posebljenja pisateljevih misli in čustev. Največji predstavnik in umetnik te smeri je bil Ivan Cankar in, ker je bil njegov vpliv tako silen, so ga posnemali tudi drugi. Lahko bi imenovali celo vrsto avtorjev, ki se nikakor niso mogli otresti tega vpliva. A kar je bilo pri Cankarju dobro, ker je bilo izvirno, se je pri posnemalcih nujno izprevrгло v narejenost in tako je naše pripovedništvo zmerom bolj hiralo in se ni moglo prav razviti. Miško Kranjec pa je s tem načinom prelomil in se tako ne le sam rešil nevarnosti, da bo krenil na izhrojene steze

¹ Knjige Miška Kranjca so izhajale v naslednjem redu: »Težaki« in »Življenje« 1932; »Predmestje« in »Sreča na vasi« 1933; »Pesem s ceste« 1934; »Os življenja« in »Tri novele« 1935; »Zalesje se prebuja« 1936; »Prostor na soncu« 1937; »Kapitanovi« 1938. — Prim. moj članek: Od »Težakov« do »Kapitanovih« v mariborskih »Obzorjih« (1938, šte. 10).

naše lirične proze, ampak je — kakor vse kaže — tudi mnogim drugim pokazal pot, ki vodi do resničnega preporoda slovenskega pripovedništva. Na zunaj se je to pokazalo v tem, da je opustil kratko črtico in se lotil poleg novel zlasti daljših povesti in romanov.

Druga značilnost je pisateljeva povezanost z domačo zemljo. Že Goethe je rekel, da pesnika razumemo šele takrat, če poznamo tudi njegovo domovino, zemljo, na kateri se je rodil, rasel in srkal iz nje vse tisto, kar tvori njegov značaj. To vidimo prav dobro tudi pri Mišku Kranjcu, ki je kakor malokateri slovenski pisatelj zvezan z rodno pokrajino. Miško Kranjec je doma iz Prekmurja in ta zemlja z ljudmi, ki žive na njej, tvori snovno ozadje vsega njegovega literarnega ustvarjanja. Če izvzamemo »Predmestje« in nekaj krajših spisov, lahko rečemo, da Miško Kranjec kot pisatelj ni nikoli zapustil meja svoje ožje domovine, ki je z njim stopila v svet slovenske književnosti prav v trenutku, ko se je tudi upravno in politično združila z ostalimi Slovenci v Jugoslaviji.

Pomembno pa je, da pisatelja niso privlačile zgodbe minulih časov, ki nedvomno predstavljajo del narodopisnega bogastva prekmurskega ljudstva, ampak se je njegovo oko in zanimanje ustavilo ob dogodkih sodobnosti. Miška Kranjca mika to, kar se godi pred našimi očmi, pri čemer mi sami tako rekoč sodelujemo in kar se nas življenjsko tiče. To razodeva, da je avtor, ki smo ga poprej označili za izrazitega pripovednika, obenem tudi *realist*. S tem izrazom namreč označujemo pisatelje, ki zajemajo snovi za svoje spise iz resničnega, najrajši iz *sodobnega* življenja. In tako se ne smemo čuditi, da je tudi Miška Kranjca zamikala predvsem velika socialna in duhovna sprememba, ki je nastopila v življenju prekmurskega ljudstva po agrarni reformi. Kako velik in važen je moral biti trenutek, ko so nekdanji grofovski težaki dobili lastno zemljo, spoznamo prav lahko iz naslednjih beded, s katerimi je pisatelj v »Osi življenja« (str. 58) naslikal ta prehod: »V njih srcih so se nabrale želje mnogih let mnogih prednikov, ki so skoraj že pozabili na zemljo. Nikdar niso vedeli, kaj je prav za prav to: »naše«, a zdaj se je porodilo, da so občutili pomen te besede. »Naše«, to pomeni lažje življenje, po »našem« raste kruh.« Ta motiv delitve zemlje je bil za Kranjca očitvidno zelo privlačen, saj ga najdemo v »Težakih«, »Življenju«, »Osi življenja«, »Režonji na svojem« in še kje, tako da imamo tu in tam vtis, da se je avtor zaradi njega celo ponavljal.

S tem osrednjim motivom, ki si ga je Kranjec očitno izbral z namenom, da nam prikaže prehod iz starih v nove razmere in tako postavi svoje zgodbe na široko družbeno osnovo, pa se veže pri njem vprašanje zemlje in človekovega odnosa do nje. Toda čeprav rešuje pisatelj to vprašanje zdaj bolj romantično (n. pr. v »Življenju«), zdaj zopet bolj realistično (n. pr. v »Osi življenja«), pa vendarle povsod čutimo njegovo veliko ljubezen do zemlje in do vsega kmečkega, kar se močno vidi tudi iz opisov prirode in poljskega dela, ki spadajo med najlepša mesta v njegovih spisih. »Zemljo je treba ljubiti, ljubiti blazno kakor samega sebe«, pravi pisatelj že v enem svojih začetnih del. A ta misel o veliki vrednosti, ki jo predstavlja zemlja, se stalno spovrača kot ideja vodnica v njegovih novelah, povestih in romanih.

Nič manj zanimiv kakor zunanji časovni in družbeni okvir njegovih zgodb pa ni notranji svet njegovih ljudi. Ti ljudje so resda preprosti, celo povprečni, vendarle pa so njihove usode tesno spojene z usodo zemlje, ki jih je rodila. Kranjec posebno rad podčrtava dve potezi prekmurskega človeka: vdanost v usodo in neko razdvojeno nihanje med resničnostjo in sanjami, med tem, kar je in kar imamo, pa med tem, kar naj bi bilo in po čemer hrepenimo. Tako srečujemo med njegovimi »junaki« poleg ljudi, ki se oklepajo zemlje in vidijo v vsakdanjostih življenja hkrati njegovo nujnost in vrednost, tudi nemirne sanjarije o »sreči«, katero menijo videti bodisi v ljubezni, bodisi v pesmi ceste, ki jih kliče in vabi neznano kam. Priznati moramo, da ima Miško Kranjec pri izbiranju in opisovanju takih tipov srečno roko. Mnogo manj pa nas zadovolji, kadar rešuje g'oblja življenjska vprašanja. Deloma gre to na rovaš njegove ljubezni do zunanje življenjske površine, do gole fabule, deloma pa je to nedvomno tudi posledica njegovega preveč naturalističnega gledanja na življenje. To je najbrž tudi vzrok, da včasih v svoje Prekmurce rad vtihotapi nekoliko svojega gledanja, ki se bistveno razlikuje od splošnega ljudskega naziranja. To nujno vodi v enostranost, ki je očitna posebno tedaj, kadar nam pisatelj prikazuje versko življenje prekmurske vasi. Ta način pa gotovo škoduje tudi pravemu realizmu, ki mora biti slej ko prej verna podoba življenja. Zato tudi vidimo, da je Miško Kranjec najboljši tam, kjer ne vsiljuje bralcu svojih nazorov, ampak nam riše življenje, kakršno je, z vsemi njegovimi lepotami in strahotami. Med njegova najboljša dela moramo šteti »Težake«, »Življenje«, »Os življenja«, »Pesem ceste« in »Kapitanove«. Prav tako so prave mojstrovine nekatere

njegove novele, na pr. »Na valovih Mure«, ki je izšla v zbirki »Sreča na vasi«. Z umetniškega vidika sta po mojem mnenju najbolj problematična. »Predmestje« ter »Zalesje se prebuja«, kar je predvsem posledica dejstva, da se je v teh dveh delih pripovednik umaknil ideologu. Pa tudi »Prostor na soncu«, ki spada sicer med boljše Kranjčeve spise, trpi na pomanjkljivi zgradbi, nesorazmerni razdelitvi snovi ter ponavljanju, kar so poleg površne skrbi za jezik in slog najočitnejše avtorjeve napake. Na drugi strani pa zopet ne smemo prezreti odličnih strani tega romana, izmed katerih je treba posebej poudariti pisateljevo poznavanje otroškega sveta. Da pa drži pot Miška Kranjca navzgor, je pokazal njegov zadnji roman »Kapitanovi«, s katerim nam ni dal le »jubilejne« (desete) knjige, ampak spis, ki ga smemo in moramo prištevati med najboljša dela slovenskega pripovedništva po vojni.

Zima

Igor Torkar

Da nekje je mraz razgnal po sredi
cesto iz asfaltov, me ne gane,
bolj nemara, da ledene skorje
so raztrgale samotno grudo sred poljane.

In če bi ob zmrznjenih stézah
postaval in druga iskal,
kaj ne bi lahkó si v tolažbo,
le ivja cvet v gumbnico dal?

Da nekje je vlak obtičal v snegu,
kakor mrtvo mesto, me ne gane,
bolj nemara, da od bele teže
mehki jelki veje so odklane.

In če bi povprašal vas tiho,
ste solzo z menoj si otrli —
kaj ne bi s surovim mi smehom
na prsih še krhki cvet strli?

Ko zapredejo snegovi zvočne žice,
da vsiljivo drgetajo v mrazu, me ne gane,
bolj nemara molk sinice mrtve
kje pod nagim grmom v snegu zakopane.

O, dajmo povejmo potihno,
resnico si v beli obraz,
človeka ne najdeš med nami,
zamrznila srca so v nas.

Samo lep spomin

Ivan Ločin

Študent Viktor je prišel na počitnice. Ker se je vrnil prav takrat, ko je bilo doma največ dela, je moral še sam prijeti zanj. Sicer se ga pa ni niti malo branil, temveč je že prej, ko je bil še v mestu, sklenil, da bo pomagal domačim. Z očetom sta šla kositi na senošet. Tu je prvič kosil med pravimi kosci. Prej je zmeraj pomagal samo pri detelji, kar je pa neprimerno lažja košnja.

Fr. Kübar: Vezač (rizba)

Tudi za drugo delo je zagrabil z obema rokama, vezal je pri žetvi ter se oprijel sploh vsega z veseljem in z ljubeznijo. V začetku so ga sicer še obzirno spraševali, če so šli kaj delat: »Viktor, boš šel tudi ti z nami?« Pozneje pa je že kar sam odločal, kaj bodo delali.

Kadar je imel čas, je šel v vas k Hozjanovemu Jožku, s katerim sta bila že od nekdaj prijatelja. Jožko ga je vsake počitnice komaj pričakoval domov. In ko je prišel, sta bila gotovo prva, razen domačih, ki sta se pozdravila.

Jožko je nekoč pregovoril Viktorja, da sta šla zvečer vasovat. Odslej je šel Viktor pogosto med fante. Peli so stare narodne pesmi, Viktor jih je pa naučil še drugih, koroških in štajerskih, ki so jih peli odslej z enakim veseljem, kakor svoje.

Mesto, šola in vse kar je z njo v zvezi, je bilo zdaj daleč za njim. Zato pa je užival sveži zrak, sonce in prostost. Opravljali so žetev, orali repi, sejali ajdo, mlatili s cepmi in z mlatilnico. Zrasla je koruza in ženske so brale travo. Bila je blizu Mura, kjer se je lahko človek v teh vročih dneh, ko so glavno delo opravili, shladil in spočil ter uganjal vsakovrsten sport. Koliko lepih doživljajev, koliko veselja in zadovoljstva je bilo pri Muri! Sami smejoči se obrazi, ljudje prijazni in zgovorni, vrtinec življenja, ki je Viktorja zajel in omamljal, kakor da je prišel močan vrtinec Mure. V tem življenju je bil zadovoljen, saj je bilo, kakor uresničene sanje.

Nekoč se je Viktor vračal sam z njiv, ki so bile precej daleč od vasi. Šel je po bližnjici, med njivami po meji, ki je vodila ob koruzi. Ravno je prenehala najhujša vročina in stopati tako med njivami, ki so v tem času najbolj zelene, je bilo prijetno. Ko je prišel na kolnik, je stopila iz koruze Rajeva Terezika, ki je brala travo.

»Bog daj! Travo bereš?« jo je ogovoril Viktor in se za trenutek ustavil, ko jo je zagledal.

»Travo, da,« mu je odgovorila Terezika in se ozrla nanj z lepimi očmi. Celo nasmehnila se je rahlo, potem pa povescila oči in Viktor je videl, da ji je obraz zalila rdečica. Postalo je nerodno tudi njemu.

»Pa le mnogo naberi,« ji je rekel in šel naprej. Čez čas pa se je ozrl in jo videl, kako je še vedno stala s srpom v roki na istem mestu. Ko se je ozrl, je ona sklonila glavo.

S Tereziko sta hodila skupaj v šolo. S svojimi sedemnajstimi leti je bila sedaj razvita kot roža, kadar se najlepše razcvete.

Viktor se je zamislil. Pred očmi mu je bila ona, njen podolgasti obraz z majhnimi ustnicami in šop las, ki se ji je spuščal preko čela izpod rdeče rute. Kako se je izpremenila od takrat!

Viktorja so vezali s Tereziko lepi spomini. V ljudski šoli se je nekoč zaljubil vanjo, a Hozjanov Jožko mu je bil tekmeč. Pri »veliki učiteljici«, kakor so ji rekli, ker je bila visoke postave, so si pisali pisma z dekletki. Terezika je bila v vsem razredu najbolj razvita in najlepša, zato je dobila tudi največ pisem od fantov. Viktor se je zdaj spomnil, da je dolgo hranil listič, ki mu ga je poslala Terezika in na katerem je bil napisan lep pozdrav v verzih. Bil mu je drag, večkrat pozneje se je še spomnil nanj.

Tako je stopal med njivami in mislil nanjo. Koruza je šelestela v rahlem vetru, nad ajdo so brenčale čebele, dišalo je po medu. Vse do doma je mislil na Tereziko in rahla vznemirjenost se ga je pollaščala. Šele doma, kjer ga je čakalo delo, je za čas pozabil nanjo.

Kadar je imel čas, je postajal na vrtu pred hišo, kjer je cvel ščipek, na podstenju, kamor je sijalo sonce, ali pa pogonal v ogradovi senci. Prišel je Hozjan, da sta se pogovarjala o dekletih in o večernih dogodkih na vasi.

»Zadnjič sem srečal Rajevo Tereziko,« je rekel Viktor Hozjanu, ko sta nekoč sedela v ogradi pod hruško.

»Pa ne, da bi ti ugajala,« mu je odvrnil Jožko.

»Spominjam se še, ko nama je bila obema všeč. Sicer pa tudi zdaj ne moreš reči, da ni lepa.«

»Hudičevo fest je; ampak preveč ponosna, skoraj ošabna je, to mi ne ugaja.«

»Kako pa veš, da je ošabna? Si kdaj poskušal pri njej srečo?«

»Hvala Bogu, ne. Po tistem, odkar smo hodili skupaj v šolo, nisem imel nič več z njo. Ampak še marsikateremu drugemu je izpodletelo.«

»Prav to se mi zdi pametno od nje, da se ne obesi vsakemu na vrat,« se je zasmel Viktor in pogledal izpod oči Hozjana. Ta pa se je delal, kakor da je preslišal njegove besede in ni nič odgovoril. Čez čas je pa Viktor zopet vprašal:

»Kdo pa hodi zdaj za Tereziko?«

»Glavač je zadnje čase nekaj poizkušal, pa ne vem, kako se mu je posrečilo. Sicer pa on samo pred fanti mnogo govori; če jo je pa že kdaj klical pod oknom, pa dvomim.«

Viktor je molčal. Najrajši bi bil slišal od Hozjana, da ne hodi

nihče k njej. Če pa je res, da jo ima rad Glavač, potem bi se bilo treba umakniti ali pa se boriti zanjo.

Glavač je bil doma čisto na drugem koncu vasi kakor Viktor. Poznan je bil, da se rad pretepa in fantje so se ga bali, ker je bil močan. Viktor je prišel malokdaj z njim skupaj, zato ga ni dobro poznal.

»Je ta Glavač še vedno tak pretepač?« je vprašal Viktor Hozjana.

»Zdaj so ga že precej ukrotili, orožniki namreč, ne fantje. Saj on je dober dečko. Pa zdaj že tudi ne vasuje toliko kakor včasih. Če greš drevi ven, bo gotovo tudi on prišel. Boš videl, kakšen pevec je.«

»Dobro, pa greva zvečer malo na vas. Prideš pome?«

»Pridem, malo pozneje kot sicer,« je dejal Jožko.

Hozjan je zvečer prišel. Na hodniku sta se menila, v katero smer bi krenila. Šla sta proti križpotju in sedla na kup kamenja ter se pogovarjala.

»Dolenčarji pojejo. Bi šla v tisto smer?«

»Meni je vseeno. Pojdi, greva rajši klicat Treziko. Kar tako. Ko bo prišla k oknu, jo pa pobriševa.«

Hozjan je pristal. Nekaj časa sta še sedela na kamnu, nato sta se pa napotila proti Rajevi hiši.

»Samo pazi, da te ne bo Glavač zalotil, ker potem boš tepen,« je rekel Jožko. Seveda se je samo šalil.

Pod oknom njene sobe je Jožko posvetil z baterijo. Ena sama postelja je bila notri, kjer je ležala Trezika. Odeja jo je pokrivala samo po nogah, da se ji je videla bela srajca, napeta nad polnimi, okroglimi prsmi. Lica so ji žarela, okrogla usteca so se stiskala, da se ne bi pokazal smeh, ki je hotel zaigrati na njih.

Klicala sta jo k oknu, ona se je pa delala, kakor da ne sliši. Okno je bilo zaprto, a nizko, da se jima ni bilo treba stegovati.

»Kaj praviš, naju pozna po glasu?« je vprašal Viktor polglasno.

»Mislim, da ne,« je odgovoril Hozjan.

»Bo že prišla, samo vztrajati morava. In vedeti mora prej, kdo je.« Hozjan ja začel močno kašljati, Viktor pa je trkal na ceno in s spačenim glasom klical Treziko, naj pride odpirat. Oba sta se smejala. Tedaj pa je odprl nekdo vrata velike sobe. Viktor in Jožko sta jo hitro pobrisala z Rajevega. Na ulici sta se ustavila in se smejala vsemu. Viktorju pa je bilo končno vendarle žal, da se jima ni posrečilo priklicati Trezike. Da pa vseeno ne bi

zgubila tega večera, sta šla v ograd poleg Rajeve hiše in si natresla hrušek.

V nedeljo je bilo v sosednji fari proščenje. Ljudje iz okolišnjih fara pridejo na slavnost. Ženske gredo, da obiščejo sorodnike in znanke, kjer se ta dan dobro kuha, fantje in dekleta pa, da se tu bliže snidejo, in da gredo na veselico, ki je po cerkveni slavnosti.

Viktor se je zmenil s Treziko, ko jo je pred nekaj dnevi srečal vračajočo se z njiv, da gresta skupaj na proščenje. Prav tako je šel Hozjan s svojim dekletom.

Majhna cerkev je bila polna ljudi. Še več pa se jih je gnetlo zunaj med stojnicami okrog cerkve in na sejmskem prostoru. Otroci so se vrteli na komediji, ki jih je privabljala z veselo muziko, prodajalci so z glasnim kričanjem opozarjali nase ljudi, fantje so kupovali dekletom velika srca iz lecta.

Viktor in Trezika sta se ustavila pred stojnico, kjer je prodajal debel možak z majhnim klobukom na glavi, kakor ga nosijo lovci.

»No gospod, kaj boste dobrega? Kupite veliko srce svojemu dekletu; mislim, da ga je vredna. Takole gospod.« Prijel je nemajhno, rdeče pobarvano srce z napisom okrog in ga pokazal Viktorju. Trezika ga je pogledala in se nasmehnila.

»Bogme, da bi imel jaz tako dekle, bi ji kupil srce iz zlata,« je prigovarjal lectar.

Viktor je izbral ne prevelik spomin, na katerem je bila napisana beseda: Ljubezen; med črkami se je prepletala roža z listi in cvetovi.

Potem sta sedla na klop v lipino senco, kjer ju je čakal Hozjan. Čakali so, da mine maša, in da pridejo ljudje iz cerkve. Prišla je mimo Lešnikova Micka, ki je že dolgo časa gledala za Viktorjem. Bila je trgovčeva hčerka, nosila se je gosposko, a Viktorju ni ugajala, zato jo je pustil pri miru.

»Kaj ti bo pa zdaj Micka rekla, ker te vidi z mano,« mu je dejala Trezika, ki je opazila, kako ga je pogledala, ko je šla mimo. Trezika je vedela, da nima Viktor ničesar z njo, toda kljub temu je uporabila to priliko, da ga je malo podražila. Pri tem se je pa tako prisrčno nasmehnila, da se je takoj videlo, da se šali. Viktor jo je razumel in ji dejal:

»Kaj pa bo tebi Glavač rekel, če te bo videl z mano?«

»Saj se bomo videli na veselici,« je odgovoril Hozjan.

Že so se vsipali ljudje iz cerkve. Viktor in Hozjan z dekletoma so krenili za drugimi fanti proti gostilni. Muzika in petje sta se razlegala iz krčme. Na pragu je stal mlad fant in kazal svojo

dobro voljo s tem, da je klical vsakega, kdor je šel mimo, naj vstopi.

V gostilni je bilo že precej miz zasedenih. Toda našli so še toliko prostora, da je sedla zaokrožena družba skupaj. Naročili so vina. Kmalu so bili z drugimi vred dobre volje.

Pri tej mizi so se glasno pogovarjali možaki, pri drugi so peli fantje, sredi sobe pa so se vrteli mladi in stari pari. Kadar so prenehali godci, je bila na vrsti miza, kjer je sedel Viktor, da so kako zapeli. Viktor je bil že dobro razpoložen in je spravil kmalu vso sobo v dobro voljo. Sam je pel naprej in predlagal pesmi. Imel je lep, visok glas, in če je bila pesem lepa, ga je tako ganila, da se mu je bralo na obrazu.

Tudi Glavač je bil v krčmi. Sedel je pri mizi skupaj z Dolenčarji. Ko ga je Viktor zagledal, mu je postalo nerodno. Bal se je, da se bo začel Glavač mogoče prepirati, do česar mu pa danes niti malo ni bilo. Toda drugače zdaj ni mogel. Da bi odšel, bi bilo smešno in strahopetno.

»Terezika, povej mi zdaj odkrito, če imata z Glavačem kaj skupaj?« je vprašal tedaj Viktor Tereziko. Ona ga je pogledala začudeno.

»Kdo ti je pa to rekel?«

»Kar tako vprašam. Saj ni nič takega, povej samo: da ali ne?«

»Jaz še nisem imela nikoli nič z njim. Druge so me že včasih dražile, ampak mene nič ne briga.«

Zaigrali so čardaš in Viktor je šel plesat s Tereziko. Dolg komad jih je segrel in ko so prenehali s plesom, so začeli zopet peti. Tedaj pa je prišel k Viktorjevi mizi Glavač in pomagal. Lepo je pel in na koncu mu je Viktor natočil in ponudil kupico.

Viktor je čisto spremenil svoje prvotno mnenje o njem. Gledal ga je naskrivaj in opazoval. Glavač je bil ves čas skoraj popolnoma tiho, samo včasih se je nasmehnil, kadar je prišlo kaj smešnega. Polagoma pa je postajal bolj zgovoren. Plačal je nekaj litrov vina, in nazadnje so bili že vsi dobre volje.

Ko je nastal mrak, se je Viktor odpravljal domov. Terezika tudi ni hotela več ostati. Vsi fantje so mu prigovarjali, naj še ostane. Toda bil je že močno vinjen in glava ga je bolela, zato je šel takoj spat. Komaj pa je doma legel in zadremal, je prišel nekdo k njemu v sobo in ga zbudil. Viktor je pogledal in spoznal Glavača, ki se je smejal pri njegovi postelji.

»Kaj si neumen, da že spiš?« mu je rekel. »Pojdi nazaj v krčmo, zdaj smo pri »Žeji«. Horjan je rekel, da moraš priti. Gla-

vač je bil že dobro pijan in zelo zgovoren. Viktor se je branil, a ni se ga mogel prej odkrižati, da je šel z njim.

»Viktor, Trezika je fest dekline in rada te ima. In ti si tudi fest; bogme, da mi ugajaš,« je rekel Glavač Viktorju, ko sta prišla že do krčme. Potem se je opotekel po stopnicah navzgor in začel peti.

Dolgo v noč so se veselili in slednjič zapustili gostilno. Ko so odhajali vsak proti svojemu domu, sta se gledala Viktor in Glavač vse drugače, kakor je v začetku Viktor mislil o njem. Postala sta prijatelja, Trezika pa je bila popolnoma njegova.

Jesensko delo se je pričelo s košnjo otave. Vreme je bilo še zmeraj lepo, da, skoraj presuho je bilo na poljih. Sicer je pa ajda že cvela, proso zorelo, koruza in krompir tudi nista potrebovala več dežja, zato je bilo sonce za spravljanje krme pravi blagoslov. Viktor je spet delal. Imeli so en dan kosce in vse opravili. Potem je prišlo na vrsto spravljanje krme, grnada in sušenje, kar je prijetno delo, če vreme ne nagaja.

Ko so spravili otavo, so začeli na senožetih pasti krave. Ob delavnikih so gonili na pašo otroci, v nedeljo pa tudi fantje in dekleta. Pustili so krave, da so se pasle, sami pa so se zbrali pri jelšju, nabrali šibja, prinesli koruzo, zakurili in jo pekli ali pa se bili svinjko, se igrali, metali in ljubili.

Tudi Viktor je prišel včasih k pastirjem in preživel z njimi zadnje lepe dneve počitnic. Kajti z jesenskim delom je prišel tudi čas šole.

V teh počitnicah je tako prirastel k ljudem in zemlji, da se je že vnaprej bal trenutka, ko se bo treba ločiti. Doma ni mogel ostati. Kaj bi delal, saj je pet drugih, ki čakajo na tisti košček zemlje, ki ga bodo nekoč dobili. Zato pa je hotel še kdaj, zadnje dni, porabiti doma kot dragocenost.

Nekoč, ko sta bila na paši s Treziko čisto sama, je začel pogovor o tem, da bo kmalu odšel v mesto. Prej je bil zraven še Hozjan, ki pa je odšel na drugo stran, kjer je paslo njegovo dekline. Viktor je vedel, da je to mogoče zadnja prilika, da je s Treziko na samem skupaj.

Treziko je res ljubil. Večkrat si je mislil in se spomnil na mesto; tam je spoznal že marsikatero dekline. Toda nobena se mu ni zdela tako pametna in tako razumna kakor ona.

»Trezika, v Soboto grem,« ji je dejal in jo prijel za roko. Ni mu je umaknila, zato jo je pritegnil k sebi in jo poljubil. Dolgo

je ni pustil iz objema. Ona ga je spraševala, kako je v mestu in Viktor ji je pripovedoval svoje doživljaje. Trezika ga je gledala z velikimi očmi in zastrmela nekam v daljavo, preko dreves, ki so na nasprotnem koncu obrobljale senožet, nekam za gore, ki so se svetile ob zahajajočem soncu.

»Tako rada bi kam šla,« je skoraj šepetnila Viktorju.

»Kam, Trezika?«

»Sama ne vem. Samo rada bi šla...« Viktor jo je zopet poljubil.

Tedaj je že prišel Hozjan in kmalu nato so gnali domov.

Viktor je še zadnji dan pred svojim odhodom delal na polju. Na to, da bi bilo treba urediti to in ono, sploh ni mnogo mislil. Mati ga je neprestano spraševala, kdaj si bo pripravil svoje stvari, on pa je odgovarjal, da ima še dosti časa.

Dopoldne se je vrnil ž njiv že precej pozno. Tedaj je privlekel s podstrešja svoj kovčeg in zložil vanj perilo, ki je bilo že pripravljeno in poiskal po policah in v omari šolske knjige.

Šel je v trgovino, kjer si je moral nakupiti najpotrebnejših stvari; ko se je vračal, je srečal Tereziko. Viktor jo je spremil do doma. Šla sta počasi in pri Rajevi hiši sta postala in se menila. Pri odhodu jo je vprašal:

»Trezika, ali prideš jutri na postajo?«

Obljubila mu je, da pride.

Doma je Viktorja že čakal Hozjan. Hotel se je samo posloviti od njega in takoj oditi, da ga ne bi mudil. Toda Viktor je imel že skoraj vse pripravljeno, zato sta sedla s Hozjanom na klop pod malino in se razgovarjala. V vas Viktor ni hotel, čeprav mu je Jožko dejal, ko so zapeli fantje, da bi lahko šel malo mednje.

Drugi dan je Viktor odhajal dopoldne. Sonce je že toplo grelo. Po poljih in travnikih je izginjala rosa. Pogled na ajdo, ki je še cvetela, na gozd orumenele koruze in zelenih pašnikov po prosti ravnini, je vzbujal v Viktorju otožnost.

Trezika ga je čakala na postaji. Bila je oblečena v živomodro obleko, bila je rdečih lic in razoglava. Pospremila ga je do vlaka in mu podala kovčeg v vagon.

Vlak se je premaknil v ravnino. Viktor je stal pri oknu in se nagnil skozenj. Ko je bil že daleč, je Trezika še vedno stala sredi zelenih senožeti in cvetočih ajd.

»Samo lep spomin...« si je mislil, ko mu je izginila izpred oči. Sédel je na klop in se zamislil.

Valeta 1937

Vran

Stara navada, kaj ne, in staro pravilo od nekdaj:

»Delu plačilo, poštenju poštenje, pravičniku raj!«
Torej delijo v teh časih izkaze, zraven pa nauke
stavijo, dajejo, kujejo, rabijo zlate
in vse bodrijo k novemu delu, želijo prav zdrave,
srečne ter zadovoljne vakance. A vse to je staro,
staro, obrabljeno, malo morda obnovljeno netivo,
ki ga pozna že vsakdo in ve — da ne rečem — na pamet! —

In zato ne bom zdaj govoril o šoli, o redih,
naukih, vedenju, obnavljaljal zaprašene fraze in rekla,
niti vas pital z neslano jedjo paragrafov in kazni. —
Da, kazen! To so besedo izmislili si farizeji,
to so skovali in razmnožili debeli filistri —
ni namreč kazni pri meni; poznam le plačilo;
da, le plačilo, ki kajpak za dobro je delo obilo,
za manj dobro pa — razumljivo — prav pičlo.

Nič, prav nič o tem torej danes, ker zdaj smo bogati;
vsi smo bogati, vsi Krezi. V razkošju gradovi nam zlati
zidajo se in kopičijo drug poleg drugega v nadi. —

Da, pač! Naše so Vidove zarje, naše so zmage,
naša svoboda in naše plačilo za trud in trpljenje.
Bodi še naše poštenjenje, zavest in pogum in veselje
zdaj, ko pozdravil nas v sreči je dan zadoščenja in plače
in, da! priznanja našemu delu, naši mladosti —
zdaj, ko sprejeli smo svoje ocene; zdaj, ko smo zreli,
zreli, dorasli za novo življenje. — V vsej tej radosti
polni smo vsi idej in zasnutkov, načrtov velikih:
Vedam tu spredaj, ta mali pred mano, kako bo tovoril,
vozil in ptičke podil brez skrbi pod soncem poletnim;
Kebrar za njim pa novemu že veseli se kolesu —
Ras Mulugeta z dežele — kako bo pomagal očetu;
misli Marjanca, kako je prepoten sopihal nedavno,
da bi preskočil maturo — brez truda, brez solz in brez znoja. —
Ali kdo drugi lepih potez in z maturo, z zrelostjo v žepu,
misli, da zdaj je polbog ali najmanj nadčlovek brez para. —
Pač se ne ve, da ljudi ni brez para, a mnogi brez pare,

najraje, seveda, pa vsi, ki po osmi sumus abituri; da, vsi brez izjeme, a najbolj pa quasi maturi in vi, ki imeli ste vsega dovolj, v izobilju, na kupe: sobo, hrano, stan, tete in strice bogate. — Prej ali slej boste morali z nami v neločeno vrsto, v golo in trdo življenje, ki nima z nikomer pardona. Kajti življenje je boj in ne prizanaša, ne gladi, ne boža, še manj se ozira na žulje na dlani, ali na zlikano suknjo, na rod tvoj in na pokolenje. —

Da! Táko v prirodi, na svetu bilo bi življenje, vsem brez izjeme, da niso ujeli pravice, ostrigli kril ji poleta, ust zamašili, je v kot posadili. —

Vidite, bratje! Takó so oskrunili božjo besedo: le nekaterim v korist podelili polno so skledo! —

A čutil tega ni in zdaj še ne ume, kdor na blazinah valja se mehkih ali obira rozine v sladkih poticah.

To je spoznal le, kdor bil je gladu in trpljenja deležen, kdor grel si premrle je ude, v lastni bolesti nesrečen, kdor ni poznal od nekdanj, niti slišal zahvalne besede, kogar pozdravljal je jutro za jutrom piš mrzle zime, komur prinašal je dan le tolažbo, da mine prej ali slej Kalvarija bede; da pride še dan, ko zjutraj pozdravi te zajtrk, pogrnjena miza opoldan, na večer pokrije te ljubljena roka, ne zima snežena; dajó ti pravice ljudje, ne srca izpita, kamena, ledena — minejo grdi pogledi in komentarji: »Mi damo denar, ti sluga si naš, naš hlapec — a drugo? To nam prav nič mar!«

Čujte me, bratje! Vsi od ubožnih, premožnih, veselih, žaljenih, malih, velikih, nadarjenih, krotkih in smelih:

Mi smo zidarji! Bodočnost je naša; naše veselje, naše trpljenje, naše dolžnosti in naše življenje.

Zakon Boga in Slovenca zahteva: »Bodi pošten!

Bodi svoj in ponosen, da, Slovenec iskren!

Gladi svoj značaj, nabiraj duha si zakladov —

daj raje, kakor pa jemlji; daruj in dajaj v izobilju kakor mati narava, ne štedi z darovi in vedi:

Sreča in blagor je v samospoznanju in delu za skupnost!

Delaj za skupnost! — sem rekel. — Vprašali me boste: Kako?

Kaj naj storimo, ko smo slabi?« — »Nič lažjega, bratje, kot to!«

Vse se stopnjuje in raste in večja se prav do mature,

ko zapustimo poslopje učenja, kjer smo prebili dobro petino, morda četrtno življenjske poti — ko vstopimo v svet mladí, polni moči in življenja, ko nas prvič povprašajo: » — Kdo si, kako in za koga?«

Takó bi vsaj moralo biti! — tedaj, bratko moj dragi, stvar z nesoglasjem in strankarskim bojem — na stežaj naj odpre ti srce se, pripravi se roka za boj, za edinost, za skupnost, ljubezen do brata — trpina. Stopaj neustrašno naprej: skoz trnje, zapreke — do zmage. Strme ne boj se poti, ne kamenja v hrbet, ker vedi: Dokler te v hrbet zadeva, si spredaj, pred njimi, si vodja vseh, ki capljajo za tabo, stojijo, zijala, ob poti s kamnom v roki, z zavistjo v prsih, s strupenim jezikom. — Vse, prav vse prelepo brez izjeme, spoštljivo pozdravi, stisni roko jim v slovo, odpusti jim zlobo, nečednost; saj niso nečedni oni, nečedna le njih je nevednost.

Dvajsetletnica kulturnega razvoja v Prekmurju

Miško Kranjec

Ker se je letos praznovala dvajsetletnica osvobojenja Prekmurja — čeprav eno celo leto prezgodaj — se je treba ob tej priliki ozreti tudi na kulturni napredek v Prekmurju. Prav o tem, tako prevažnem poglavju, se je ob slavnostnih dneh zelo malo govorilo. O kulturi se v Prekmurju na splošno premalo govori. Prekmurje se je v dvajsetih letih že dovolj približalo slovenskemu občinstvu; to nalogo so opravili nekateri dobri prijatelji Prekmurja, nekaj pa tudi Prekmurci sami, ki se aktivno uveljavljajo v slovenskem kulturnem življenju, s čimer sama ob sebi izginja tista nekdanja nevarna misel, da so Prekmurci nekaj drugega, kakor drugi Slovenci, izginja pa tudi prav tako nevarna misel, da je z ozirom na preteklost Prekmurja potrebno v Prekmurju drugače postopati kakor v drugih delih Slovenije pač, z večjo ljubeznijo. Napačno pa je, da bi bilo potrebno s Prekmurjem postopati kakor z nedorastlim otročičem.

V mnogo ugodnejših prilikah kakor do osemnajstega leta se je Prekmurje v mnogočem naglo razvijalo. Gospodarski razvoj,

obdelovanje zemlje, vse to se je v dvajsetih letih, zlasti po izvedbi čeprav ne celotne agrarne reforme, razvilo do tiste stopnje, do katere je pač možno pri ljudstvu, ki živi kljub že omenjeni agrarni reformi v slabih gmotnih razmerah. Revni ljudje, ki so hodili delat na veleposestva, so se sami naučili istega načina obdelovanja zemlje, kakor so videli drugod. Nadaljnja racionalizacija pa ne bo šla naglo, ker je pri gospodarstvu potreben denar, ki ga prekmursko ljudstvo nima in ga tudi ne more dobiti, in je sploh vprašanje, če bi bilo rentabilno ob slabih cenah poljskih pridelkov! — Razvilo se je stavbarstvo; kdor je videl Prekmurje pred osemnajstim letom, in ga zdaj zanese pot v iste kraje, se bo čudil, koliko se je v teh letih pozidalo, olepšalo, preuredilo; izboljšale so se ceste, vse je v najlepšem razvoju, kajpa, kolikor dopuščajo gmotne razmere; da prekmurci lahko zidajo, morajo nekaj let siužiti po svetu, in so to nedvomno dovolj velike žrtve, zlasti če se pomisli, s kako napornim težkim delom se ljudje ukvarjajo, neorganizirani, razmetani po raznih krajih Francije in Nemčije, s poljskim delom, kjer ni določen čas delu, cene pa bedne. Tudi politični razvoj tega ljudstva se je premaknil za dober korak naprej, pa najsi ta razvoj ni vedno v skladu z ljudskimi težnjami: ljudje so se vendar začeli dramiti in čutiti, da imajo tudi sami pravico posegati v politiko, in začeli so razumevati, da politika ni nekaj postranskega, za kmečko ljudstvo nepomembnega.

Nihče ne more zanikavati celotnega razvoja, pa najsi so bili činitelji, ki so ta razvoj pospeševali kakršnikoli. Samo v kulturnem pogledu je ta razvoj napravil premajhen korak, premajhen za dvajset let do neke mere svobodnega življenja, premajhen za splošno zrelost in dojemanje ljudskih množic, in tudi za željo po sodelovanju. V Prekmurju je vztrastlo doslej nekaj domačih kulturnih delavcev, ki pa na žalost več ali manj niso nikdar mogli, ali niso smeli posegati v kulturni razvoj domačega življenja, temveč so se morali docela izločiti in delati v središču kulturnega slovenskega življenja v upanju, da se bo nekoč morda to povrnilo domov. Tudi vsi tisti ljudje, ki so prišli v Prekmurje, niso mogli posvetiti svojih sil temu ljudstvu, temveč so lahko tu živeli samo kot opazovalci, in kot poročevalci, ki so referirali potem v Ljubljani in drugod o Prekmurju. Čeprav je bilo potrebnega mnogo napornega dela, bi v dvajsetih letih bil uspeh lahko mnogo večji, kakor je zdaj. Ne samo, da so domači kulturni delavci bili prisiljeni odreči se vsakemu sodelovanju, tudi tisti delavci, ki jim je to poleg njihovega poklica drug poklic, mislim predvsem učitelje,

niso posegali toliko aktivno v delo, da bi lahko rekli: dosegli so uspeh. Če učitelji po drugih slovenskih krajih prirejajo recimo vsaj igre, tedaj so v Prekmurju redki, ki se temu posvečajo, in to ne morda zategadelj, ker ti, ki žive v Prekmurju, tega ne bi hoteli, temveč so vzroki docela drugod. — Tudi po slovenskih knjigah Prekmurje v teh dvajsetih letih še ni poseglo. Nekaj malo naročnikov ima Mohorjeva družba, kar pa je vsekakor premalo, če pomislimo, da so to tudi edine knjige, ki se v Prekmurju prodajajo. Knjižnice so redke, zlasti po vaseh, pa še te ne uspevajo, tudi v Lendavi in v Soboti ni večje knjižnice, zlasti v Soboti, kjer je že dovolj dijaštva, in kjer je življenje sicer dokaj razgibano! Uspeva edino nabožno časopisje.

Res je, Prekmurje je prerevno, da bi imelo denarja za vse dobrine na svetu, ni pa toliko revno, da ne bi zmoglo nekaj žrtev tudi za kulturne vrednote. Ljudje sami še niso toliko napredovali, da bi sami čutili potrebo, da žrtvujejo od sicer težko prisluženega tudi za kulturo, zlasti ker te ni nihče vztrajno podpiral in propagiral. V Prekmurju imamo vsega samo tri prosvetne domove: Dva sokolska (v Lendavi in Soboti), in enega katoliškega v Črensovcih. Svojo prosvetno nalogo pa vrši kolikor toliko samo Sokolski dom v Soboti, kjer je bilo doslej res nekaj prvovrstnih kulturnih prireditvev, ali vsaj zadovoljivih, pa bodi to v tej ali oni režiiji. (Ne mislim tu samo na igre, temveč sploh vse prireditve.)

Ne mislim tu nikomur brati lekcij, niti vpraševati, kdo je temu kriv. Napak bi bilo tudi obsojati starejše ljudi, zlasti ker je danes že dovolj mladine, ki bi lahko temu posvečala več pažnje. Del mladine je resda nekako že ves čas odrinjen od vsakega dela, toda oni del, ki je na površju, noče videti kulturnih potreb svojega domačega kraja, temveč se rajši ukvarja s sodobno politiko, sam zanemarjajoč kulturo, in hkratu odrivajoč tiste, ki bi se kulturi radi posvetili. Kultura ni politična dekla, čeprav bi jo nekateri radi kot tako videli, marveč bi lahko rekli: božja poslanka je, ki mora obiskati sleherni dom, slehernega človeka, če naj se življenje kdaj razmahne in dvigne.

Nočem navajati številke niti o tem, koliko bi bilo recimo dramskih prireditvev, koliko predavanj, koliko drugih kulturnih prireditvev, ne bom navajal kaj je domače časopisje storilo v tem pogledu, niti ne bom navajal, koliko ljudi danes posega naravnost v kulturo, to je, koliko jih ustvarja (pišoč članke, kritike, povesti in druge stvari), nočem navajati vsega tega zato, ker nisem pisal tega z namenom obsojanja, ali vsaj iskanja raznih krivcev, temveč

za opomin vsem onim, ki vstopajo v življenje, da sami premislijo, kako malo je bilo doslej storjenega za kulturno povzdigo prekmurskega ljudstva, ki bi zaslužilo mnogo več pozornosti, kakor se mu je je posvetilo. Delo za vsestransko kulturno povzdigo prekmurskega ljudstva naj bo ena največjih in prvih nalog tega skromnega lista, in seveda tudi delo, za vzgojo mladega, poštenega, nepristranskega naraščaja, opirajočega se na demokratična načela življenja.

Plemiči v Prekmurju

Franjo Gumilar

I.

*Beltinski zemljiški gospodje.**

Izmed vseh prekmurskih graščakov so nedvomno najpomembnejši beltinski zemljiški gospodje. Zgodovina dolnjega Prekmurja je prav za prav biografija teh ljudi, saj so se vsi dogodki odigrali po njihovi volji in želji. Oni so stali v središču vseh sprememb in so dajali smer političnemu življenju v tem delu zemlje prekmurskih Slovencev.

Po narodnosti so bili med njimi Madžari, Nemci, nekateri so se lahko ponašali z grškim pokolenjem, drugim pa je tekla zibelka v Rumuniji oziroma v Albaniji. Skoro vsi so igrali važno vlogo v političnem življenju in marsikateri se je povzpел do visokih časti. Značilna poteza pri večini je bila vdanost in zvestoba do habsburške hiše. Njej so doprinesli mnogo uslug, ki pa so bile vsakokrat dobro nagrajene.

Ako jih grupiramo po prepričanju, najdemo med njimi vse vrste ljudi: velike patrijote, narodne odpadnike, verne in goreče pristaše katoliške cerkve, pa tudi vnete protestante.

Leta 1278. je madžarski kralj Ladislav IV. (1272—1290) podelil lendavski grad hrvatskemu banu Štefanu, sinu bana H a h o l d a s pogojem, da bo dal od Tatarov porušeni grad

* Viri:

¹ arhiv grofa Zichy-a.

² Széchény család története.

³ arhiv kneza Ipsilanti-a.

⁴ državni arhiv v Budimpešti.

⁵ iz starih listin, priv. last pisatelja.

ranovo sezidati in utrditi. H gradu je pripadalo okrog 120 tisoč oralov zemlje. Sestavni del tega ogromnega posestva so bili tudi Beltinci.

Novi gospodar si je nadel ime Bánffy (banič = sin bana) in od tedaj se pod tem imenom omenjajo v madžarski zgodovini.

Haholdi so bili nemškega rodu. Njihov prednik je bil orlamündenski grof. Baje so se že za časa prvega madžarskega kralja sv. Štefana naselili na zapadnem delu bivše Ogrske. Ti prišleki so se hitro znašli v novem položaju; znali so si v kratkem času pridobiti ugled in veljavo. Tako so bili iz njihovih vrst hrvaški bani, veliki župani, palatini, vojaški in dvorni dostojanstveniki.

Ni nezanimivo omeniti, da so se ti tujci v prav kratkem času prilagodili razmeram in postali vneti poborniki madžarskih teženj v tem jugozahodnem kotičku bivše Ogrske. To čustvo pride vedno do izraza v njihovem političnem življenju.

V verskem življenju so bili odločni katoličani. Njihovo gorečnost do katolicizma dokumentirajo cerkve in samostani (Lendava in Turnišče), ki so jih dali sezidati. V 17. stoletju pride sicer do rahle prekinitve te tradicije, — ko postanejo vneti širitelji protestantizma — vendar se pozneje vrnejo v katoliško cerkev.

Bánffy-ji so leta 1644. izumrli. Njihovo dediščino je vladar podaril grofu Nádasdy Francu.

Grof Nádasdy Franc (1625—1671) je bil po rodu iz stare plemiške rodovine. Mož je bil poleg svoje ogromne posesti obdarovan z velikim duševnim bogastvom. Zgodovina ga omenja kot najpametnejšega moža svoje dobe. Bil je znanstvenik, zgodovinar in pisatelj.

Dasi je bil vzgojen v protestanski veri, je pozneje — po prestopu v katoliško vero — postal prvobornik protireformacije.

Napravil je izredno veliko politično karijero. Bil je veliki župan železne županije, poveljnik več trdnjav, kraljevski svetnik, nadkomornik, državni sodnik in namestnik palatina.

Dunajski dvorni politiki — ki je hotela uničiti samostojnost Ogrske — se je uprl, ter se pridružil zaroti Zrinjskega. Toda zaroto so odkrili. Nádasdyja je doletela ista usoda kakor Zrinjskega in Frankopana. Leta 1671. — 30. aprila — je bil na Dunaju obglavljen. Njegovo premoženje so konfiscirali.

Enajst let — 1682 — po Nádasdyjevi justifikaciji je Leopold I. (1657—1705) prodal Beltince in okolico nadškofu Széchényi Juriju. Tedaj se je beltinsko veleposestvo odtr-

galo od lendavskega ter se odsihdob omenja kot samostojno beltinsko posestvo.

Széchényi Jurij, ostrogonski nadškof in primas madžarske katoliške cerkve, je bil rojen leta 1592. Umrl je leta 1695 v 103. letu starosti. Živel je v najburnejši dobi madžarske zgodovine, ko se je madžarski narod moral boriti proti svojemu kralju za svojo samostojnost. Njegova politična misija je bila, da izgladi ta nasprotstva.

Kot cerkveni glavar na madžarskem je odločno posegal v boj proti protestantizmu. S svojim delom in življenjem je vlil nove in sveže moči v katolicizem na Ogrskem.

Széchényi je bil mož odločnosti, veren pristaš Habsburške dinastije, obenem neustrašen zagovornik madžarskega naroda. Pridobil si je ogromno premoženje, s katerim je položil temelj bogastvu rodovine grofov Széchényjev. Ustanavljal in podpiral je cerkvene in dobrodelne institute. Mnogo je daroval za siromake.

Beltinsko veleposestvo je podedoval njegov nečak grof Széchény Jurij.

Grof Szécheny Jurij (1656—1732) si je izbral vojaški stan. Bil je poveljnik več trdnjav. Boril se je proti Turkom in Krucom. Kot dosmrtni član madžarskega državnega zbora, se je intenzivno bavil s politiko. Sklepajoč iz starih listin, je bil klasično izobražen mož, izvrsten gospodarstvenik, lep značaj in svojim tlačanom dober gospod.

Vzorno je uredil beltinsko veleposestvo, uničeno od Turkov. Rentabilnost veleposestva je dvignil na tak nivo, da je veljalo beltinsko veleposestvo za eno najbolj urejenih in najrentabilnejših veleposestev na tedanjem Madžarskem. Tak ugoden gospodarski položaj je povzročil veliko notranjo kolonizacijo, kar je še pospešil ugoden socialni položaj, ki ga je Széchényi nudil svojemu kmetu. S spretno trgovsko politiko je omogočil, da se je veleposestvo vključilo ne samo v notranjo, temveč tudi v zunanjo trgovino. Svojim poljskim pridelkom je zagotovil stalne trge na severu (Radgona, Gradec, Dunaj), istotako v nekaterih pristaniščih na Jadranu.

Leopold I. ga je zaradi njegovih vojaških zaslug povzdignil leta 1697. v grofovski stan.

Za svojega dediča je določil hčer Juliano odnosno svojega zeta barona Ebergény Ladislava.

Baron Ebergény Ladislav (1656—1724), husarski general, je bil potomec stare madžarske plemiške rodovine. Bil je

najsposobnejši vojskovodja cesarske vojske ter zvest in vdan cesarju. Dasi se je boril na strani cesarja proti Krucom, ga dunajski dvor ni pustil do veljave. Boril se je v Lombardiji, na Madžarskem proti Krucom, ter se udeležil zadnjih bojev proti Turkom na južni Madžarski.

Navali Krucov so spravili beltinsko veleposestvo na rob propada. Kruci, še bolj pa cesarska vojska, so veleposestvo popolnoma uničili. Stare listine omenjajo, da so vojvodinski Srbi, — ki so bili soudeleženi v cesarski vojski proti Krucom — leta 1704 požgali 71 hiš, odgnali 2317 krav in 690 svinj, vzeli s seboj 1679 panjev čebel. Tudi Štajerci so večkrat udarili čez Muro in izropali veleposestvo. Ko se je Ebergény vrnil iz vojne, je našel svoje veleposestvo popolnoma požgano, izropano in uničeno.

Leopold I. mu je leta 1700 podelil baronski naslov. V svoji oporoki je določil dohodke treh vasi za zidanje cerkve v Beltincih.

Njegov dedič je postala hčerka Ilona, odnosno zet grof Csáky Jurij.

Grof Csáky Jurij (1677—1742), cesarski general, je bil sin Štefana, državnega sodnika. Hrabro se je boril proti Turkom in Francozom.

Grof Csáky Janez I. (1720—1795). Oče ga je določil za vojaka. Pozneje je postal čuvar madžarske krone in državni zakladnik.

Beltince je zapustil svojemu nečaku grofu Csáky Janezu.

Grof Csáky Janez II. je bil sin Jurija, velikega župana županije Gömör. Mož je imel, — kakor njegova dva prednika — mnogo preprirov s svojimi tlačani zaradi skupnih pašnikov. Dolgotrajne tožbe je vodil z varašanci, s prebivalci Turnišča zaradi motenja posestva.

Veleposestvo je prodal Gyika Emanuel Konstantinu.

Gyika Emanuel Konstantin (1777—1825) je bil iz knežje družine. Njegova rodovina je bila doma iz Albanije; pozneje so se preselili na Rumunsko, kjer so postali državni knezi. Zaradi političnih razmer so morali od tu bežati, ker so se naselili na Madžarskem, kjer so si pridobili velika posestva, med temi tudi Beltince. Med njegovimi potomci je Evgen igral zelo važno vlogo v zgodovini dolnjega Prekmurja. Leta 1848/49 — v madžarski revoluciji — kot okrajni glavar, je organiziral odpor proti banu Jelačiću. Dne 12. septembra 1848 je dal sežgati most čez Muro pri Murskem Središču, da bi s tem preprečil prehod Jela-

čičeve vojske. Poveljeval je najhrabrejšemu vojaškemu oddelku, ki je prizadejal velike izgube cesarski vojski. Po likvidaciji revolucije so ga avstrijske oblasti zaprle v Gradcu.

Beltinsko veleposestvo je odkupil zet Gyika E. Konstantina baron Sina Simon.

Baron Sina Simon (1810—1876), tajni svetnik, grški poslanik na dunajskem dvoru, ter bankir cesarske hiše, je bil iz Grčije, iz pravoslavne družine. Od svojega očeta je podedoval

Grad v Beltincih

36 veleposestev; okrog 400 tisoč kat. oralov zemlje. Zaradi svojega bajnega bogastva je imel zelo velik vpliv v bivši monarhiji.

Beltinsko veleposestvo je podedovala njegovi hči

baronica Anastazija Sina (1838—1889), poročena za grofom Wimpffen Viktorom, članom stare avstrijske plemiške družine. Njena dediča sta postala hčerka Hedvik in zet grof Zichy Agost.

Grof Zichy Agost (1852—1925) je bil potomec najstarejše madžarske aristokratske rodovine, ki je dala Ogrski mnogo znamenitih mož. Družina je bila povzdignjena leta 1655 v ba-

ronski, 1679 v grofovski stan. Člani družine so bili cerkveni, vojaški, dvorni in politični dostojanstveniki. Tudi grof Zichy Agost je igral važno vlogo v bivši avstro-ogrski monarhiji. Cesar Franc Jožef ga je štel med svoje najboljše in najzvestejše prijatelje. Bil je tajni svetnik, dosmrtni član madžarske zgornje zbornice, večkratni predsednik avstro-ogrske delegacije, guverner Reke in poslednji višji dvorni maršal.

Zichy se je bavil tudi z znanstvom. Prepotoval je južno, srednjo in vzhodno Azijo, Združene države Severne Amerike ter Kanado. Svoja opazovanja in odkritja je opisal v sedmih knjigah, s katerimi je v znatni meri pomnožil madžarsko znanstveno literaturo.

Zichy je bil mož novega kova. Izdatno je podpiral dobrodelne in cerkvene organizacije. Dal je prezidati beltinsko cerkev v krasno baročno zunanjščino; v Turnišču pa je dal postaviti triladijsko baziliko.

Beltinsko veleposestvo je zapustil svoji hčeri, sedanji lastnici grofici Zichy Mariji.

(Se bo nadaljevalo.)

Pusto polje

Murčič Fran

Živi ogenj sredi sinjega neba
žge, izpija in suši ravan,
ni oblaka, ni vetriča od bregá,
o, kako se jasno vidi Sebeščan.

Kakor živo se zlato upogiba klas,
kliče, vabi na veselo žetev,
žanjci, kaj zaman vas kliče polja glas,
kje ste, obrodila vam je setev.

V zgodnji je pomladi sivi, dolgi vlak,
vsaki teden dvakrat vozil jih v tujino,
kakšno pekló je nosil v srcu vsak,
ko s pogledom zadnjič božal je ravnino.

Od takrat so trije meseci prešli,
zdaj pri nas povsod zeleno je poletje,
njiva, polje, zemljica že spet rodi,
skopo silje, sadje in rumeno cvetje.

Vi pa v tisočih na vseh straneh sveta,
rujete po pruskih in champagnskih poljih,
z blazno naglico, molitvijo srca,
v mislih vedno, vedno pri domovih.

O, da mi je dano gledati v oči,
sključenim postavam tam na tuji grudi,
vem, s pogledom bi podvojil njih moči
laže, laže bi bilo jim v uri hudi.

Sliko bi pokazal sinjega neba,
kadar živi ogenj sonca žge ravan,
v času žetve, kadar klas svoj plod nam da,
kadar žanjca kliče vsa neksončna plan.

Doprinos k socialni strukturi Prekmurja

Fran Trdka

Prekmurje, najsevernejši del Slovenije in države, tisoč let odrezano od slovenske skupnosti, je po propadu Avstro-Ogrske postalo sestavni del nove jugoslovanske države. Preprosto ljudstvo je ohranilo svoj slovenski značaj, jezik, običaje in navade, kljub vsemu zatiranju, kateremu je bilo v dolgi dobi izpostavljeno. V novi državni skupnosti je pozdravljal prekmurski preprosti človek v prvi vrsti visoko obljubo: Zemlja naj bo tistega, kdor jo obdeluje. Fevdalni sistem je propadel, prikazale so se nove perspektive, ki so dajale upanje na boljšo bodočnost. Zemlja, vir življenja, je obljubljala prihod nove dobe za prekmurskega kmeta.

Kdo še ni bil v Prekmurju? Kdo še ni bil na goričkih hribih in še ni gledal na ravnino proti Soboti in Lendavi? Narava je dala tej pokrajini svoje čare, vlila vanjo neko svojstvenost. V soncu je ta ravnina kakor šahovnica, na kateri se blešči tisoč in tisoč majhnih kvadratov. To so krpe in krpice prekmurske zemlje, edini gospodar prebivalcev. Če je krpica zadostna, je življenje veselo, če pa je premajhna, prisili svoje lastnike v tujino.

Ali je kmet dobil zemljo, na katero je tako dolgo čakal? Ali se je preureditev zemlje izvršila tako, kakor se je glasila obljuba? In druga stran: ali ne bo treba več hoditi v tujino na sezonsko delo, na marofe po kruh? Do dobra moramo spoznati to našo ožjo domovino, kaj je vzrok njene bede, kaj povzroča preseljevanje in »navado« sezonskega dela. Prekmurski kmet in študent, ki čitata ta članek, dobro poznata življenje doma. Vesta, da smo

brisali vse potrebne in nepotrebne izdatke, samo da smo si omogočili svoj obstoj, vesta dobro, kako je s kruhom, soljo, petrolejem in vžigalicami. Le enega še mogoče ne vesta: kaj je vzrok splošnega težkega življenja. Zato bo ta doprinos govoril v številkah.

*

Prekmurje obsega dva okraja. Podrobnejše bomo obdelali za sedaj le soboški okraj in še tega le v glavnih obrisih. Kot osnovo za podrobno razčlenitev bomo vzeli katastralno občino, ki v svoji strukturi vsebuje vse značilnejše pojave prekmurskih vasi. — Prekmurje se začne ob Muri s katastralno občino Petanjci in v širini sega do katastralne občine Pince na vzhodu. Med tem mejnikom in madžarsko ter nemško mejo se razprostira 171 katastralnih občin.

Soboški okraj obsega 123 kat. občin s skupno površino 103.562 oralov zemlje. Lendavski okraj obsega 48 kat. občin s skupno površino 57.986 or. in 1312 sežnjev.

Oba okraja merita skupaj 161.548 oralov 1312 sežnjev ali 93.324 ha, kar odgovarja celotni površini Prekmurja.

Ker je Prekmurje izrazito poljedelska pokrajina je potrebno, da določimo različne kulture zemlje. Iz spodaj navedene tabele je razvidno, da odpade največ površine na njive in gozdove.

Okraj	Njive	Travniki	Vrtovi	Vinogradi	Pašniki	Gozdovi	Ploščina dav. prostega zemljiša (močvirje, pota, ceste)	Skupaj
soboški	47.039	15.078	868	591	6.068	29.350	4.567	103.561
lendavski	24.823	11.939	1054	965	4.510	10.781	3.915	57.987
Skupaj . .	71.862	27.017	1.922	1.556	10.578	40.131	8.482	161.548

Površina je zaokrožena v oralih.

Naslednja tabela nam pokaže posestno stanje (samo v soboškem okraju):

Soboški okraj	Sev. posestnikor	hektarji										nad 100	Skupaj	
		2	5	7	10	15	20	30	50	75	100			
	10.783													
	4.800													
	1.808													
	1.093													
	715													
	178													
	74													
	20													
	18													
	4													
	9													
														19.502

Površina je zaokrožena v hektarjih.

Zaključki iz tabele o posestnem stanju:

- 1.) Večina posestnikov ima le 2 ozir. 5 ha, t. j. 15.583 posestnikov, od skupnih 19.502 je malih posestnikov ozir. bajtarjev (v odstotkih 79,9).
- 2.) 15.583 posestnikov poseduje okrog 32.500 ha, 9 veleposestnikov (v odstotkih 0,05) pa poseduje 2802 ha.
- 3.) Upoštevati je treba, da je posestno stanje malih posestnikov in bajtarjev pod t. 1 vzeto sumarno po vseh kulturah zemlje in je tako rodovitne zemlje (njiv, travnikov, vrtov) še manj. (Primerjaj kulturno razdelitev zemlje v kat. občini Dolič!)

DOLIČ

Za popolno razčlenitev socialne strukture Prekmurja je potrebno, da vzamemo kot primer vas, ki vsebuje vse gospodarske značilnosti ostalih prekmurskih vasi. V spodnjem primeru bomo obravnavali strukturo vasi Dolič, kjer agrarna reforma ni bila izvedena, ozir. se ni izvedla na ta način, da je vsa za reformo v poštev prihajajoča veleposestniška zemlja bila s kupno pogodbo prepisana na novega lastnika. Primer vasi, kjer je bila izvedena agrarna reforma, bomo obravnavali posebej.*

Katarstrska občina Dolič, ki je sestaven del politične občine Kuzma, je tik ob madžarski meji. Meri 1060 oralov in 403 sežnjev. Po zadnjem ljudskem štetju je štela ta občina 129 družin in v teh družinah živi 767 prebivalcev.

a) Iz katastrskih podatkov je razvidno, da je celotna površina kat. občine Dolič razdeljena na posamezne kulture (obdelavne vrste) kakor sledi:

Njive	280 oralov	444 sežnjev ali	26.4 %
Travniki	63 „	1089 „ „	6 %
Vrtovi	2 „	874 „ „	0.2 %
Pašniki	20 „	904 „ „	1.9 %
Gozdovi	676 „	543 „ „	63.8 %
Ceste, vode, pota . .	16 „	1349 „ „	1.6 %

Skupaj 1060 oralov 403 sežnjev

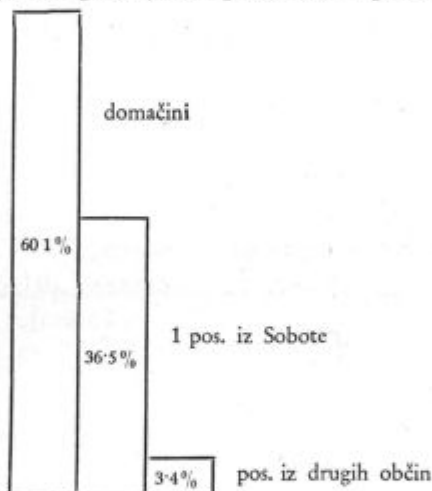
b) Katastrska občina Dolič ima v katastralni evidenci 164 posestnih listov. Od teh posestnih listov odpade eden na javno last — ceste in pota — tako da je v Doliču 163 zemljiških posestnikov.

* V prihodnji številki. (Op. pis.)

Iz podatkov, zbranih pri občini, je razvidna krajevna pristojnost posameznih posestnikov:

145 posestnikov iz Doliča .	619	oralov	1496	sežnjev	ali	58.5 %
1 posestnik iz Grada .	10	„	961	„	„	0.9 %
2 posestnika iz Majtaševce	1	„	162	„	„	0.1 %
12 posestnikov iz Kuzme	18	„	—	„	„	1.7 %
1 posestnik iz Veščice	3	„	100	„	„	0.3 %
1 posestnik iz Gradišča	4	„	—	„	„	0.4 %
1 posestnik iz Mur. Sobote	386	„	1135	„	„	36.5 %
1 pos. list (javna last)	16	„	1349	„	„	1.6 %
163 posestnikov	1060	oralov	403	sežnjev		

Schematični prikaz pristojnosti posameznih posestnikov:

Ugotovili smo, da ima 145 posestnikov iz Doliča 619 oralov in 1496 sežnjev zemlje. Naslednja tabela nam pokaže koliko zemlje posedujejo posamezni posestniki.

c)

Posestniki	1 - 3 oralov	3 - 5 oralov	5 - 8 oralov	8 - 15 oralov	15 - 30 oralov	nad 100, 200 in 300	Skupaj
Domačini	81	30	20	12	2	—	145
Domačini v procentih	55.8	20.7	13.7	8.3	1.4		
Tujci	15	1	—	1	—	1	18

č) Posestniki iz Doliča imajo svoja posestva tudi v drugih občinah. Ugotovilo se je, da ima 9 posestnikov iz Doliča svoja posestva v Gradu in politični občini Kuzma. Ti posestniki so skoraj izključno bajtarji, ki so po izvedbi agrarne reforme kupili nekaj parcel gozdov. Niti eden teh posestnikov ni kupil več kot 1—2 majhna oralna slabega gozda. Več kot polovica teh gozdov je že izkrčenih.

Zaključki iz gornjih tabel in razporeditev:

- a) 1. Iz razporeditve zemlje na posamezne kulture smo ugotovili, da odpade 63.8 odstotkov celotne površine na gozdove in le 34.5 odstotkov na kulture (vrsta zemlje), ki se redno gospodarsko izkoriščajo.
2. V smislu zakona o agrarni reformi je predvideno, da se v krajih, kjer primanjkuje orne zemlje ekspropriirajo tudi gozdovi v prid agrarnim interesentom zaradi povečanja površine orne zemlje. Iz razporeditve pod b. je razvidno, da posestnik iz Sobote (tukaj diferencirano naštet) 1 oral 649 sežnjev orne zemlje in 386 oralov 1135 sežnjev gozda, kar se je po izvedbi agrarne reforme na veleposestvu grofa Battyanija radi kupa prepisalo na dotičnega posestnika.
- b) Tujih posestnikov je v Doliču 18. Razen 1 posestnika (iz Sobote) so lastniki teh posestev po večini revni bajtarji iz okoliških vasi. Le eden od njih, posestnik iz Grada, ima 7 Doliču 10 oralov zemlje, zato pa v lastni občini poseduje le 2 oralna in 325 sežnjev travnika in kos njive.
- c) 1. Od 163 posestnikov v Doliču ima 127 posestnikov le do 5 oralov zemlje vseh različnih kultur.
2. Občina Dolič obsega 346 oralov rodovitne zemlje (njiv, travnikov in vrtov). Prebivalcev ima Dolič 767 in tako odpade na posameznega prebivalca 720 sežnjev ozir. 0.45 oralov zemlje.
3. Zaradi pomanjkanja zemlje so prisiljeni prebivalci Doliča iskati zaslužek izven mej svoje občine na sezonskem delu.

Splošne pripombe:

Dolič leži na valovitem svetu. Zemlja je ilovnata in večinoma porasla z grmičevjem. Edino zapadni del bi bil po kakovosti zemlje prikladen za poljedelstvo, je pa porasel z gozdovi. Glavni dohodek

kmetov tvori živinoreja in v precejšnji meri sadje. Vas je zakopana med hribe in je daleč od vseh važnejših središč, ki bi omogočala kakšen zaslužek. Prometna zveza je slaba. Večjih kmetov, ki bi zaposlili bajtarje, v Doliču ni. Tako se nam prikaže Dolič kot zelo revna občina, čigar glavno obeležje je pomanjkanje zemlje. Vas je gosto naseljena in pride na vsako družino povprečno 5,3 družinskih članov, ali na 1 km² 127,8 ljudi.

(Se bo nadaljevalo.)

Razstava slikarja Jakoba

Janko Liška

Akademski slikar *Karel Jakob*, absolvent zagrebške slikarske akademije, je prvi prekmurski domačin, ki se je posvetil slikarstvu. Večjo zbirko slik je razstavil tokrat prvič. Razstavljal je v Murski Soboti ob koncu avgusta do srede septembra in ne more se reči, da za razstavo ne bi bilo zanimanja.

Razstavljenih je bilo 35 olj, 8 grafik in 3 akvareli. Med olji so prevladovale pokrajine. Jakob slika predvsem Prekmurje: topole ob cestah, mline na Muri, žitna polja, gorice, hiše in cerkve. Bolj kot posameznostim se nagiba k slikanju naselij in širokih pogledov z višin. Jakobovo gledanje na pokrajino je le deloma manj površno kot običajno. Bolj ko barvo in zrak spoznate s teh slik obliko pokrajine in le očitne značilnosti. Zlasti ob poljih pride človeku na misel, da Jakob z barvami bolj riše, kakor pa slika — potegne, ne da bi iskal barvnih potankosti, površnemu pogledu skritih nasprotij in prelivanj, ki so takó mnogosojni, s sončno potjo se menjajoči dih pokrajin. Tudi kompozicija slik ni vselej domišljena; vsaj deloma pač zato se na isti sliki tepeta površnost in skrbnost, prav tako, kakor so ob zadovoljivih slikah visele manj zadovoljive in celo očitno prenagljene. Nekateri, n. pr. žitno polje, pogled na kmečko hišo in še kaj, pa že dajejo slutiti tisto pozornost, s katero zmora slikar določenega tehničnega znanja zgovorno odkrivati polprikrite potankosti, ne pa samo pokazati bolj ali manj bežno ujeto površino. Jakoba čaka naloga, da prekmursko pokrajino odkrije — morda se mu pri tem posreči celo kakega Gorenjca omajati v prepričanju, da niso lepe samo planine.

Če se bo Jakob poglobil v bogastvo barv in bo bolj izbirčen v motivih in skrben v kompoziciji, bodo tihožitja mogla bolj zadrževati gledalce ko zdajšnja.

Prepričevalnejši so portreti. Čeprav so dokaj različne cene, je nedvomno, da Jakob zna slikati obraze. Manj pazi na detajle, ne prizadeva si vselej z dovolj domiselnim in izdelanim ozadjem podčrtavati; ozadje portreta namreč naj ne bi bilo nikdar nezgovorno, nedomišljeno naključje, vselej naj bi pomagalo karakterizirati. Zasluženo je najbolj ugajal portret slikarjeve matere.

Grafike so motivno zagrebške: prizori z ulic, z dvorišč in iz nočnih zabavišč. Kažejo, da je Jakob močnejši risar kakor slikar, so bolj enakomerno skrbno izdelane in dokazujejo lep talent.

Za slikami si želimo doživljanja in čim močnejšega odnosa do ljudi in prirode — prav kakor kjer koli drugod. Jakobov obraz še ni izrazil, ima pa Jakob slikarske sposobnosti in znanje pa tudi svojo pokrajino in ljudi. Prav zato si s prekmurskim publicistom (*»Večernik«*, dne 13. septembra t. l.) želimo, »da bi vedno odkritosrčno in pogumno oblikoval« življenje svojih rojakov in pokrajine in si prizadeval biti v slikarstvu to, kar je v leposlovju M. Kranjec — kajti zdi se, da mu bo Prekmurje ostalo prej ko slej drago.

P A B E R K I

Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani ustanovljena.

Današnjim akademijam podobna društva so imeli že v aleksandrinski dobi v pogrčenem Egiptu, v Evropi po so jih začeli ustanavljati s pozitivno klasičnega študija od 15. stol. dalje najprej v Italiji. Izmed številnih renesansnih akademij je zaslovela zlasti florentinska, izdajateljica slovarja italijanskega jezika, sloviti vzor pa je postala francoska v Parizu. Nastala je iz zasebnega društva za gojitev francoskega jezika, ki je bilo l. 1635. s pomočjo kardinala Richelieuja povzdignjeno v državno ustanovo. S širjenjem znanosti v zadnjih stoletjih so se množile tudi akademije večjega in manjšega pomena, zasebne in »uradne«. Leta 1900. se je ustanovila celo zveza s sedežem v Parizu in z namenom,

urejati in poglobljati znanstvene stike ter pospeševati mednarodno pomembne panoge znanstva.

Akademije znanosti in umetnosti spadajo z univerzami, z visokimi šolami sploh, z glavnimi gledališči, z muzeji in z galerijami med vsenarodne ustanove, ki imajo nalogo voditi raziskovanje in čuvanje kulturnih izročil ter organizirati in pospeševati ustvarjanje novih. Glavnim akademijam velikih narodov, oziroma edinim malih pripada med naštetimi ustanovami najodličnejše mesto: naloga vrhovnega vodstva, veljava najvišje avtoritete.

Dočim smo si Slovenci ostale glavne kulturne ustanove v dobi narodnega preporoda in zlasti prva leta po osvoboditvi pridobili in priborili — vsaj v glavnem — je bilo prizadevanje za ustanovitev akade-

mije celo v lastni državi zvezano z nerazumevanjem in z nepričakovanim, ponižujočim nasprotovanjem.

Ze 1926. leta so Slovenska Matica, Narodna galerija, Znanstveno društvo za humanistične vede in društvo Pravniki z zakonskim predlogom prosvetnemu ministrstvu predlagala ustanovitev. Niso uspela. Sledeči predlog za Vukičevićevega ministirovanja pa je bil odklonjen celo načelno. Nato so naši znanstveniki skušali po ovinku. Po društvenem zakonu so l. 1929. ustanovili Akademijo znanosti in umetnosti v Ljubljani, čeprav ustanovljajo take ustanove običajno javne korporacije z zakonom. Ustanovitev naj bi zdaj s prizadevanjem potrdili od 1867. leta v Zagrebu delujoča Jugoslovanska akademija in l. 1886. ustanovljena Srbska akademija v Beogradu. Pri obeh pa smo naleteli Slovenci na ovire, čeprav ima ljubljanska dokaj starejše izročilo; saj sta bili v Ljubljani že kar dve: Akademija delavnih (Academia Operosorum od 1693—1725) ter 1779. leta započeta in tri leta kasneje ustanovljena Kumerdej-Japljeva akademija.

Nalogo pripravljati ustanovitev zdajšnje je imelo znanstveno društvo za humanistične vede, pravila pa je vložila Slovenska Matica. Potrjena so bila že 1929. leta, do ustanovnega občnega zbora pa je prišlo šele lani 11. decembra. Največ zaslug za ustanovitev imajo univ. prof. Ramovš, senator Hribar in ban Natlačen.

Uradno je bila ustanovitev priznana s finančnim zakonom od 1. aprila t. l., na podlagi katerega je prosv. ministrstvo skoraj 5 mesecev pozneje izdalo uredbo o ustanovitvi in ureditvi »Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani«. Akademija ima javnopraven značaj. Predsednika postavlja s kraljevim ukazom izmed treh od glavne skupščine Ak. pred-

laganih članov prosvetno ministrstvo, prosv. minister postavi s kraljevim ukazom tudi prve redne člane. Poznejše člane voli Ak. na glavnih skupščinah. Rednih članov sme biti največ 30, dopisnih 60. Predsedstvo sestavljajo predsednik, glavni tajnik in razredni tajniki. Ak. ima 4 razrede: razred za filozofijo, filologijo in zgodovino; razred za pravne, sociološke in gospodarske vede; razred za matematične, tehnične, prirodoslovne in medicinske znanosti ter razred za vse umetnosti. Vzdrževala se bo Ak. z lastnimi sredstvi, z dohodki prodanih publikacij, s prostovoljnimi prispevki in tudi z državno podporo. Vsako leto se bo vršilo slovesno javno zborovanje s poročili o delu in s sprejemanjem novih udov.

So še sicer, ki jim slovenska Akademija ni po volji

ki čisto po nepotrebnem sumijo, da bo Ak. leglo ozkega separatizma — vendar je naša najvišja kulturna ustanova že dejstvo, ki nam Slovincem po enakopravnosti pripada.

Prva ljubljanska akademija je bila še kolikor toliko delavna, druga ni prišla daleč od začetka; prva je bila neslovenska, druga slovenska le deloma — imena prvih udov zdajšnje (ki jih je začasno imenoval rektor ljublj. univ.) pa nam jamčijo, da bo delavna in slovenska in — upamo — ne »preakademska«, da bo blizu življenju in potrebam svojega naroda. Temu narodu je postala najvišji znak samobitnosti in kulturne tvorčnosti. Naj mu bo tudi v ponos in v skrb!

—šk—

*Človekova vrednost postaja žrtev
divjega nasilja.*

»Tudi pri nas se stranke že od nekdaj izživljajo tako, da vplivajo izključno le na čustva sovraštva.

Svoje delo usmerjajo bolj v rušenje nasprotnikovih postojank, kakor v ostvaritev lastne stavbe.

je bližji antikomunistični Japonec kakor liberalni Slovenec; temu pa je spet več za mednarodnega dandyja, kakor za katoliškega Slovenca. Strup nekdanjih sramotnih let se je znova razlil po narodnem telesu... Pristaš je avtomatično prijatelj, nasprotnik je avtomatično sovražnik. Človekova vrednost postaja žrtev divjega nasilja; pristaš je kljub morebitni osebni nevrednosti vreden človek, nasprotnika je brez ozira na njegovo osebno veličino treba preganjati in uničiti. Tako ravnanje pelje z železno doslednostjo v popolno zrušitev človeškega reda. Človek ne uničuje le sočloveka, marveč samega sebe, človeka sploh.» (Dejanje)

Tolmačenje človeških pravic v francoskih šolah. Pariški list »Petit Parisien« objavlja vest, da je prosv. ministrstvo v Francii izdalo odločb, da se v vseh šolah uvede tolmačenje človeških pravic, kakor jih je proglasila francoska revolucija.

»Slovenska mladina«, mladinski list za leposlovje in kulturna vprašanja, je začel te dni izhajati v Ljubljani.

Vsekakor je ta list srednješolske mladine zdrav poizkus, ki kaže, da mladi rod nikakor noče stati ob strani našega kulturnega življenja.

In ko tako prelistavam list za listom, ko grem od psevdonima do psevdonima, se mi zdi, da vsi ti, ki so zaživeli prvič na papirju, hočejo slediti onemu notranjemu vzgonu, ki je tuj vsaki sebičnosti. Mladina ima pa tudi pravico, da se brani, da obsoja vse absurde, ki jih srečava na svoji poti. Da! Le tako bo postala mladina avtokritična, zdrava in neodvisna, kakršno potrebuje naš slovenski narod. n

Upton Sinclair, slavni pisatelj, je poslal svojim čitateljem in dobrohotnim ljudem naslednji apel:

Od leta 1906, ko je v sedemnajstih jezikih izšla moja knjiga »Močvirje«, me smatrajo milijoni za svojega prijatelja. Danes, ko so moje knjige razširjene v več kakor deset milijonov izvodov, v štiridesetih jezikih, hočem priti v dotik z vsemi temi mnogoštevilnimi prijatelji v času tako velike krize.

Sedaj, ko pišem dramo iz francoske revolucije, ko sem proučil vse dokumente te dobe, so me osupnile tisočere potankosti s svojo podobnostjo z dogodki, ki jih mi danes preživljamo. Svetovna zgodovina se ponavlja, a človeštvo ne ve zadosti o trpljenju, katero je del zemlje pretrpel pred 150. leti.

Leta 1789. je skušal francoski narod pretrgati spono fevdalizma, a evropske monarhije so ga pripomogle ponovno zvezati v verige. Posledice so bile upostošenje in krvavljenje enega dela sveta, ki je trajalo 22 let. Evropa se je združila v »Sveto Alijanso« in francoski narod se je moral boriti proti tujim in domačim fevdalcem, dokler si ni pridobil svojega osnovnega političnega prava.

V nekaterem pogledu so danes prilike težje in pogubonosnejše, kakor one v francoski revoluciji. Takrat je bilo samo nekaj časopisov, a idejna borba se je vodila z letaki in brošurami. Toda danes je gigantski tisk v rokah bogatašev, a iz radia so napravile vladajoče plasti močno orožje, s pomočjo katerega podjarmljajo duh narodnih mas.

Leta 1789. je pariško ljudstvo s preprostim orožjem porušilo 900 let staro gospodstvo. Ali danes se ne more narod osvoboditi, če nima pušk in strojnic, in zadnja leta so pokazala svetu, da narod ne more ostati svoboden, če se ne zganejo gospodarji

tvornic orožja in ne producirajo bombarderjev in težkih topov in ne oborožijo popolnoma zmehanizirani militarizem, ki stane sto in sto milijonov dolarjev.

Proti taki sili ni nobene druge obrambe, kot obujenje naroda. Vsi vi, ki delati z golimi rokami ali z možgani, kjerkoli ste in slišite moje besede, prosim vas: Ne dopustite, da bi se ta zarota samo za korak približala svojemu triumfu. A ti, narod moje lastne zemlje, vi sinovi in hče-

re ameriške revolucije, prosim vas: Sledite novemu rojstvu svobode, katerega nam je obljubil Abraham Lincoln in pobrigajte se, da ne izgine z zemlje vlada naroda in vlada za narod. A vi, prosvetljeni in resnicoljubni na zemlji, prosim vas, da v tej krizi dvignete svoj glas in pokažete svetu, da so še v ljudskem življenju moralne vrednosti, da kaka gansterska oblast ne sme biti končna usoda naše kulture in civilizacije.

(Nova Riječ)

Za izolacije

proti vodi in vlagi
je garantirano sigurno sredstvo

B E T O N I T

Zahtevajte navodila pri tvrdki BETONIT,
kemični izdelki za gradbeno industrijo v Mariboru, Vojašniški trg št. 2

Mrtvaške potrebščine!

Mrtvaški prti (šlari) navadni po 40 Din! svileni po 200 Din!

Umetni venci po 60 Din! Žalni traki za vence z napisom po 20 Din!

Velika izbira!

Nizke cene!

Domače podjetje

DOMANJKO MIROSLAV

Murska Sobota, Aleksandrova c. 23

Oglejte si in izbirajte

najrazličnejše ure, očala, zlatarska in draguljarska dela
po najnižjih cenah — s 3 letno garancijo
v novo preurejeni prodajalni

L I G E T I A N T O N A

v Soboti na Aleksandrovi cesti št. 10

Popravila ur, očal in drugo hitro in poceni

Najboljši čevlji

so čevlji slovenskega izdelka

„Peko“